

**Lenneke Schouw
&
Ellie van der Geest**

**VIJFTIEN JAAR
SCHOOLONDERZOEK
NEDERLANDS:
RESTAURATIE EN VERNIEUWING¹**

**praktijk:
onderzoek**

Over het schoolonderzoek Nederlands wordt veel gepraat, gediscussieerd, gemopperd, maar hoe ziet het er in 1987 nu werkelijk uit? Om een antwoord te vinden op deze vraag, doet Antoine Braet een onderzoek naar het schoolonderzoek op het havo en het vwo. In het kader van hun studie Nederlands werkten Lenneke Schouw en Ellie van der Geest mee aan een gedeelte van dit onderzoek, namelijk een enquête die gehouden is onder 380 havo- en vwo-scholen. In dit artikel doen zij verslag van de resultaten van deze enquête en vergelijken deze resultaten met die van soortgelijk onderzoek uit 1974.

Inleiding

Toen men begin jaren zeventig het schoolonderzoek invoerde, kon men niet bevroeden tot welke problemen dit zou leiden, problemen die nog steeds aan de orde zijn. Het onderzoek dat de Didactiek Commissie Nederlands van Levende Talen (DCN) in 1974 deed, toonde aan dat docenten vooral moeite hadden met de vaardigheden die niet in het traditionele mondelinge examen thuishoorden. Om na te gaan of er in deze situatie verandering gekomen is, hielden wij een enquête onder de sectievoorzitters Nederlands van 186 havo- en 194 vwo-scholen.

In dit artikel wordt verslag gedaan van de enquêteresultaten voor zover die betrekking hebben op de toetsing van de verschillende vakonderdelen bij het schoolonderzoek Nederlands. In de enquête waren ook vragen opge-

nomen over het onderwijs dat aan de toetsing van bepaalde onderdelen voorafgaat, maar deze laten we hier buiten beschouwing.² Wij vergelijken de resultaten, waar mogelijk, met de resultaten van de enquête uit 1974.

In de volgende paragraaf geven we een verantwoording bij de enquête. Deze paragraaf kan door lezers die niet in statistische achtergrondinformatie geïnteresseerd zijn, overgeslagen worden. Hierna bespreken we de belangrijkste resultaten. (Ook zonder de tabellen te bekijken is de tekst te volgen!) In de conclusie proberen we een aantal tendensen in de ontwikkeling van het schoolonderzoek aan te geven en we besluiten met een beoordeling van deze ontwikkelingen.

Verantwoording

Ons onderzoek maakt deel uit van een omvangrijk project, dat opgezet is om onder meer te achterhalen wat de feitelijke prioriteiten van de docent Nederlands in de bovenbouw zijn. Aan welke vakonderdelen wordt hoeveel tijd besteed en welk belang wordt bij het geven van cijfers aan elk onderdeel gehecht? Naast zogenaamd 'aanbodonderzoek' naar de tijdbesteding en cijfergeving in de klassen 4, 5 en 6, leek een enquête naar het schoolonderzoek een geschikt middel om achter die prioriteiten te komen. Aandeel en gewicht van een vakonderdeel in het schoolonderzoek drukken immers een oordeel uit over het belang dat men eraan toekent.

Nu is een representatieve momentopname van de examenpraktijk al informatief, maar nog informatiever is een vergelijking van verschillende momentopnames. Men kan dan eventuele verschuivingen op het spoor komen. Gelukkig was er ook in 1974 een onderzoek naar de inrichting van het schoolonderzoek gedaan. Jammer genoeg bleef dat onderzoek beperkt tot havo-scholen en is een aantal gegevens over de opzet van dit onderzoek moeilijk toegankelijk. Toch lijkt een vruchtbare vergelijking mogelijk.³ Veel vragen in onze enquête zijn daarom inhoudelijk gelijk aan de vragen in de enquête van 1974.

De overigens sterk ingedikte vragenlijst hebben we opnieuw bij een tiental leraren en enige onderzoekers uitgeprobeerd (zie ook noot 1). Na enige bijstelling — die een vergelijking met het DCN-onderzoek ongemoeid liet — hebben we een aselechte steekproef getrokken van 186 havo- en 194 vwo-scholen. Aan deze scholen is de enquête toegezonden. Na een schriftelijk en telefonisch rappel hebben 82 vwo-scholen en 89 havo-dagscholen de enquête teruggestuurd.

Niet alle vragen zijn door alle respondenten beantwoord. Dit zijn vragen die niet van toepassing waren voor de desbetreffende school (bijvoorbeeld omdat een vaardigheid niet getoetst wordt) of vragen die om wat voor reden dan ook niet te beantwoorden waren. Beide zijn niet in de percentages van de tabellen opgenomen; we geven dus gecorrigeerde percentages. Omdat de absolute aantallen hierdoor kunnen dalen, hebben we deze telkens aangegeven. Als in 1974 geen vergelijkbare vraag gesteld is, kunnen we uiteraard geen cijfers

geven.

Ten slotte nog het volgende: wij zijn ons bewust van de beperkingen van dit soort empirisch onderzoek. Al neem je aan dat de geënquêteerde docenten de vragen consciëntieus invullen, dan kun je nog je twijfels hebben over de absolute aantallen, die soms erg klein zijn. Wij zullen met deze twijfels rekening houden door slechts voorzichtige conclusies te trekken. Verschillen worden door ons alleen genoemd als zij significant zijn ($p < 0.05$).

De enquêteresultaten

De vragen uit de enquête die het schoolonderzoek betreffen, zijn in te delen in een zestal categorieën. We zullen aan elke categorie in een afzonderlijke paragraaf aandacht besteden. Bij de vragen die de meeste informatie opleveren voor ons hoofddoel, namelijk het vaststellen van de prioriteiten in het huidige schoolonderzoek, zullen we tabellen opnemen in de hoofdstuktekst. Een aantal andere tabellen wordt opgenomen in een bijlage (tabellen A tot en met K).

We beginnen met de vraag welke onderdelen men in het schoolonderzoek opneemt en hoe zwaar deze onderdelen meetellen. Vervolgens zullen we de vragen over de toetsomstandigheden, de inspraak van de leerlingen en de betrouwbaarheid van de beoordelingen bespreken. Ten slotte komen de vragen over de vorm en de inhoud van de toetsen aan de orde. We sluiten af met het oordeel dat docenten hebben over het huidige schoolonderzoek.

De onderdelen van het schoolonderzoek

De invoering van het schoolonderzoekreglement in het begin van de jaren zeventig, betekende de wettelijke verplichting bepaalde onderdelen op te nemen. In 1987 blijkt lang niet iedereen zich aan deze regels te houden. En als men alle verplichte onderdelen wel in het schoolonderzoek opneemt, zijn er vaak verschillen in het gewicht dat men aan de verschillende vakonderdelen toekent (zie tabel 1). Hoewel voorlezen, luistervaardigheid en spreekvaardigheid verplichte onderdelen zijn van het schoolonderzoek, worden ze opvallend vaak *niet* getoetst. Het percentage scholen dat luistervaardigheid niet toetst is zelfs toegenomen. Het eveneens verplichte onderdeel litera-

Tabel 1: Welke onderdelen zijn opgenomen in het schoolonderzoek?
(in percentages, de cijfers tussen haakjes zijn de absolute aantallen (abs))

	voorlezen		luister- vaardigheid		spreek- vaardigheid		tekstbegrip		stellen		literatuur	
	%	(abs)	%	(abs)	%	(abs)	%	(abs)	%	(abs)	%	(abs)
havo '74	82,4	(256)	83,6	(256)	87,1	(256)	54,7	(256)	38,3	(256)	88,3	(256)
havo '87	74,7	(87)	72,1	(86)	89,8	(88)	57,1	(84)	69,8	(86)	100	(87)
vwo '87	73,2	(82)	72,2	(79)	91,5	(82)	75,0	(76)	55,8	(77)	100	(82)

Tabel 2: Voor hoeveel procent bepaalt dit onderdeel het totale schoolonderzoekcijfer?
(in percentages, (abs) zijn de absolute aantallen)

A = havo '74
B = havo '87
C = vwo '87

%	voorlezen			luister- vaardigheid			spreek- vaardigheid			tekstbegrip			stellen			literatuur		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
0	18,8	27,7	23,7	18,4	28,4	28,4	13,8	11,8	9,7	47,7	50,0	23,0	63,2	25,7	41,0	7,0	0	0
1-10	42,2	53,8	56,0	23,6	38,8	36,7	28,6	41,1	48,4	8,1	13,6	13,0	8,2	14,3	13,1	0,4	0	0
11-20	35,4	18,5	18,9	43,8	26,8	28,3	43,8	38,8	33,8	26,6	15,2	31,1	20,5	25,9	27,9	11,5	4,3	6,0
21-30	3,6	0	3,4	12,9	4,5	6,7	12,9	7,4	8,1	10,4	13,6	17,9	5,0	24,3	14,7	17,2	17,4	23,9
31-40	0	0	0	2,7	1,5	0	0,9	2,9	0	5,9	4,5	9,9	1,8	7,2	1,6	25,1	27,6	23,8
41-50	0	0	0	0,9	0	0	0	0	0	0,9	3,0	4,9	1,4	1,4	1,8	18,1	25,0	23,9
>50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,5	0	0	0	1,4	0	20,7	21,7	22,4
(abs)	223	65	59	225	67	60	224	68	62	222	66	61	220	70	61	227	69	67

tuur daarentegen wordt nu op elke school getoetst. Tekstbegrip, een niet verplicht onderdeel op het havo, wordt toch nog steeds op ongeveer de helft van de scholen in het schoolonderzoek opgenomen. Op het vwo, waar het wel een verplicht onderdeel is, wordt het desondanks op een kwart van de scholen niet getoetst. Opvallend is de toeneming van het toetsen van het op beide schooltypen facultatieve stellen (zie tabel 2).

Wat de zwaarte van de verschillende onderdelen betreft, blijken voorlezen en luistervaardigheid steeds minder gewicht in de schaal te leggen. Het aantal havo-scholen dat deze onderdelen zwaarder dan 10% laat wegen, neemt sterk af. Voorlezen heeft, zoals te verwachten, de minste invloed, maar luistervaardigheid en spreekvaardigheid tellen nauwelijks zwaarder. Het onderdeel literatuur heeft de meeste invloed op het schoolonderzoekcijfer; het bepaalde, zowel in 1974 als in 1987, vaak meer dan 30% van dat cijfer. Op heel wat scholen zelfs meer dan 40%! Tekstbegrip, op havo-scholen niet verplicht,

bepaalt, als het meetelt, nog steeds ééntiende deel van het schoolonderzoekcijfer. Op vwo-scholen is tekstbegrip wel verplicht en daar telt het dan mee voor 10 á 20%. Een opvallende verandering zien we weer bij het facultatieve stellen: dit onderdeel wordt niet alleen vaker in het schoolonderzoek opgenomen, er wordt ook meer gewicht aan toegekend. Een toenemend aantal scholen laat het voor 20-30% meetellen.

De toetsomstandigheden

Het grootste deel van de scholen toetst de onderdelen in een vaste periode buiten de les. In 1974 werd er wat vaker in de les getoetst. Het onderdeel literatuur wordt anno 1987, weinig verrassend, praktisch nooit alleen in de les getoetst. Of de toetsen met één of meerdere leerlingen worden afgenomen, verschilt per onderdeel. Hetzelfde geldt voor het aantal minuten dat een toets in beslag neemt (zie tabel A). Er zijn geen grote verschillen met 1974.

Opvallend is wel dat men de schoolonderzoeken vaker ontwrichtend vindt werken op het gewone schoolleven (tabel B). Dat geldt voor alle onderdelen. Zelfs, vreemd genoeg, gezien de geringe tijd die er aan besteed wordt, voor voorlezen. Ook het onderdeel luistervaardigheid, dat vijftien jaar terug nauwelijks ontwrichtend werd gevonden, wordt op dit punt nu veel negatiever beoordeeld. Dit zou misschien verklaard kunnen worden door het feit dat deze onderdelen vaker met literatuur samen worden getoetst. Literatuur was en is de grote boosdoener, nu nog meer dan in 1974. Ze wordt gevolgd door spreekvaardigheid en tekstbegrip. Stellen levert volgens de docenten op dit punt de minste problemen op.

De inspraak van de leerlingen

De inspraak van de leerlingen in het schoolonderzoek blijkt over het algemeen niet groot te zijn. Het tijdstip van toetsafname kunnen ze bijvoorbeeld praktisch nooit kiezen. Voorlezen, spreekvaardigheid en literatuur vormen wat dat betreft nog wel eens een prettige uitzondering: op ongeveer 20% van de scholen kunnen de leerlingen bij deze onderdelen wel kiezen.

Ook wat de toetsvormen betreft, hebben de leerlingen, evenals in 1974 trouwens, niet veel keuzevrijheid. Over de toetsinhoud is vaker discussie mogelijk (tabel C). Bij de onderdelen voorlezen, spreekvaardigheid en literatuur is het iets gebruikelijker dat de leerlingen de tekst of het onderwerp kiezen dan bij de andere onderdelen. Een vergelijking met 1974 was niet goed mogelijk.

De betrouwbaarheid van de beoordeling van de toetsen

Een beoordeling van een toets is betrouwbaar wanneer zij bij herhaalde afname van de toets en bij meerdere beoordelaars hetzelfde resultaat oplevert. Het komt de betrouwbaarheid van een toets ten goede als een onderdeel vaker getoetst wordt, als er meer beoordelaars zijn, als de criteria van tevoren duidelijk bepaald zijn en als de beoordeling in een apart cijfer wordt uitgedrukt. Op deze punten is er in de loop der jaren zeker niet altijd vooruitgang geboekt.

Uit de antwoorden op de vraag hoe vaak een onderdeel getoetst wordt, blijkt bijvoorbeeld

dat men minder vaak toetst dan in 1974 (tabel D). Het twee keer toetsen is toegenomen ten koste van het drie of vier keer toetsen, maar de overgrote meerderheid toetst een onderdeel één keer. Dit geldt voor alle onderdelen, maar bij voorlezen, luistervaardigheid en spreekvaardigheid is deze tendens sterker. Het enige onderdeel dat nog steeds een relatief hoog percentage 'vaker toetsen' kent, is literatuur.

Kijken we naar het aantal beoordelaars, dan is er niet veel veranderd (tabel E). Op ongeveer de helft van de scholen worden het voorlezen, de luistervaardigheid, tekstbegrip, stellen en literatuur nog altijd door één docent beoordeeld. Op de andere helft van de scholen kiest men bij die onderdelen voor overleg tussen docent en collega's. Bij spreekvaardigheid is er evenmin veel veranderd; daar werd het cijfer in vergelijking met andere onderdelen vaker in overleg tussen docent en leerlingen (en soms zelfs alleen leerlingen) vastgesteld en dat is zo gebleven.

De beoordelaar of beoordelaars beschikken in vergelijking tot 1974 wel vaker over van tevoren vastgestelde criteria waaraan de leerlingen moeten voldoen (tabel F). Alleen het voorlezen blijft op dit punt achter. Toch bestaan op een nog aanzienlijk aantal scholen voor luistervaardigheid (30%), spreekvaardigheid (40%) en literatuur (25%) geen van tevoren vastgelegde criteria. Het vooraf bepalen van de normering geeft, volgens de docenten, bij stellen en tekstbegrip minder problemen.

Het komt de betrouwbaarheid van de beoordeling van een vakonderdeel ten goede als die beoordeling in een apart cijfer wordt uitgedrukt. Bij luistervaardigheid en spreekvaardigheid is er echter een ontwikkeling in tegenstelling tot 1974. Op 80% van de scholen kreeg luistervaardigheid in 1974 een apart cijfer, nu is dat 50%. Bij spreekvaardigheid is het percentage gezakt van 65% naar 44%. Een apart cijfer voor stellen en tekstbegrip is het meest gebruikelijk (gemiddeld 80%). Literatuur lijkt op dit punt echter ook een teruggang te laten zien. Waarschijnlijk worden luistervaardigheid, spreekvaardigheid en literatuur steeds vaker samen getoetst en worden ze dan bovendien in één cijfer uitgedrukt.

Tabel 3: In welke vorm wordt stellen getoetst?
(in frequenties en percentages)

	havo '74		havo '87		vwo '87	
	f	%	f	%	f	%
Gewoon opstel	100	62,5	15	19,2	12	20,3
Brief	20	12,5	31	39,7	13	22,0
Gericht schrijven	—	—	8	10,3	7	11,9
Gedocumenteerd schrijven	—	—	12	15,4	10	16,9
Werkstuk	—	—	4	5,1	11	18,6
Anders	40	25,0	8	10,3	6	10,2
(abs)	160		78		59	

Vorm en inhoud van de toetsen

Een opvallende verandering in de gebruikte toetsvorm heeft zich bij het onderdeel stellen voorgedaan. Vijftien jaar terug was het 'gewone' opstel met 63% als toetsvorm nog onbetwist nummer één, op zeer grote afstand gevolgd door de brief met 13%. Nu is het opstel sterk teruggedrongen (tot 19%) en de brief is samen met de nieuwe vormen 'gericht schrijven' en 'gedocumenteerd schrijven' sterk in opkomst. Op het havo krijgt de brief nu zelfs de voorkeur boven andere vormen. Op het vwo wordt vaker dan op het havo voor een werkstuk gekozen en iets minder vaak voor de brief. De opkomst van de in 1974 nog onbekende vormen 'gericht en gedocumenteerd schrijven' is echt opvallend. We vermoeden dat het percentage scholen dat deze vormen in het schoolonderzoek gebruikt, ook hoger ligt dan het percentage scholen dat deze vormen ook in het Centraal Schriftelijk Eindexamen aanbiedt. In vijftien jaar hebben deze vormen in het schoolonderzoek een gelijkwaardige plaats naast de andere vormen gekregen (zie tabel 3).

Tekstbegrip wordt nog iets vaker getoetst door middel van open vragen bij een tekst, zowel mondeling als schriftelijk. Het onderdeel literatuur wordt het liefst mondeling afgenomen, meer nog dan in 1974 (tabel H). De 'traditionele' aanpak, dat wil zeggen het gesprek over de 'gewone' boekenlijst, krijgt nog steeds de voorkeur, maar minder dan vijftien jaar terug. Bij zowel spreekvaardigheid (tabel I) als luistervaardigheid (tabel J) is er een sterke toename van het toetsen door middel van het mondelinge tentamen literatuur. De spreek-

beurt blijft echter de meest gebruikte vorm voor het toetsen van de spreekvaardigheid, ondanks een lichte achteruitgang. Het toetsen via een gesprek over literatuur komt op de tweede plaats. Dit gesprek is vergelijkbaar met het in 1974 relatief veel voorkomende 'gesprek met de docent/examinator'. Deze laatste gespreksvorm kwam toen waarschijnlijk veel voor naar analogie van het oude mondelinge tentamen van vóór het schoolonderzoek.

Voor zover men luistervaardigheid nu nog toetst, doet men dat eveneens veel vaker via het mondelinge tentamen literatuur. Deze variant van de 'tweerichtingssituatie' komt nu ongeveer net zo veel voor als het stellen van open vragen naar aanleiding van beluisterde teksten, een éénrichtingssituatie. In vergelijking met 1974 is deze laatste vorm wel in gebruik afgenomen. Een andere vorm van tweerichtingsluistern, namelijk de discussie, komt nog steeds zelden voor.

De inhoud van de toetsen leveren bij de verschillende onderdelen het volgende beeld op. Bij literatuur beperkt men zich in toenemende mate tot strikt literaire werken. Lectuur en vertalingen worden minder vaak toegelaten. Bij tekstbegrip kiest men op het havo vaker voor poëzie, maar het zakelijk proza blijft de centrale tekstsoort. De leerlingen lezen verder iets vaker literair proza voor in plaats van zakelijk proza, zoals in 1974. In spreekvaardigheidstoetsen staan nog steeds de literaire en cultureel-historische onderwerpen centraal, al nemen de actueel-maatschappelijke onderwerpen toe. Bij luistervaardigheid is in de enquête niet zo zeer naar het soort onderwerp gevraagd, maar naar de aard van de beluisterde

Tabel 4: Vindt uw sectie dit in meerderheid een zinvol onderdeel van het schoolonderzoek?

(in percentages)

A = havo '74

B = havo '87

C = vwo '87

	voorlezen			luister- vaardigheid			spreek- vaardigheid			tekstbegrip			stellen			literatuur		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
JA		29,3	23,9		30,8	26,7		48,8	39,7		66,0	61,7		66,7	63,3		72,1	76,5
	63,3			75,7			90,2			90,3			85,3			96,2		
ja		41,3	38,8		30,8	33,3		37,8	39,7		32,1	31,7		28,6	24,5		26,7	21,0
nee		26,7	23,9		28,2	22,7		13,4	15,4		1,9	5,0		3,2	8,2		1,2	1,2
	36,7			24,3			9,8			9,7			14,7			3,8		
NEE		2,7	13,4		10,3	17,3		0	5,1		0	1,7		1,6	4,1		0	1,2
(abs)	218	75	67	202	78	75	234	82	78	154	53	60	102	63	49	239	86	81

teksten. Opvallend is het relatief hoge percentage scholen dat deze vraag niet kon beantwoorden doordat ze luisteren geïntegreerd toetsen (33%), namelijk samen met het mondelinge literatuurtentamen of, niet vaak, via de discussie. Van de scholen die niet geïntegreerd toetsen, kiest 34% voor een oorspronkelijk gesproken dialoog of polyloog, 22% voor een oorspronkelijk gesproken monoloog en 11% voor een oorspronkelijk geschreven tekst. In 1974 was er geen vergelijkbare vraag. Er werd toen wel gevraagd naar de manier waarop die teksten werden aangeboden. De geluidsband komt nog evenveel voor, maar het voorlezen van de tekst door de docent is afgenomen.

Het oordeel over het huidige schoolonderzoek

Hoe zinvol vindt men de vakgebieden als onderdeel van het schoolonderzoek? Over spreekvaardigheid, tekstbegrip, stellen en literatuur zijn de meningen niet veranderd: men vindt dat deze onderdelen zeker thuishoren in het schoolonderzoek. Het niet toetsen van spreekvaardigheid en het geringe gewicht dat aan dit onderdeel wordt toegekend kan dus nauwelijks verklaard worden uit de opvatting dat het toetsen van spreekvaardigheid in het schoolonderzoek niet zinvol zou zijn. Dat kan gedeeltelijk wel bij luistervaardigheid: op 39% van de scholen vindt men het niet zinvol luistervaardigheid te toetsen. In vergelijking met 1974 is men over de zin van het toetsen van luistervaardigheid zelfs nog negatiever gaan oordelen, want toen was het nog 24%. Een onderdeel dat men al heel zinvol vond,

maar dat men nu nog iets zinnvoller is gaan vinden, is stellen. (Zie tabel 4.)

Bij de vraag naar de zinvolheid van de verschillende onderdelen in het schoolonderzoek ging het om de mening van de meerderheid van de sectie. Nu zou het heel goed mogelijk kunnen zijn dat belangrijke minderheden in de sectie het daar niet mee eens zijn. Daarom is er ook gevraagd, of de sectie het over de zinvolheid van de onderdelen eens was (tabel K). In 1974 is deze vraag niet gesteld. Uit de cijfers blijkt, dat er nu bij geen enkel onderdeel veel onenigheid is. Minderheidsstandpunten komen volgens de sectievoorzitters nauwelijks voor, zo blijkt uit de antwoorden op deze vraag. Men blijkt steeds tevredener over de huidige, eigen toetswijze, zelfs bij luistervaardigheid en spreekvaardigheid waar men in 1974 niet zo positief over oordeelde. Over de toetswijze van de andere oordelen was men al behoorlijk tevreden (zie tabel 5).

Bij de vraag of er verschillen zijn met de wijze waarop het onderdeel vorig jaar getoetst werd, blijkt dat er weinig geëxperimenteerd wordt. Dat was in 1974 ook al zo bij de onderdelen stellen en tekstbegrip, maar niet bij de toen nieuwe onderdelen voorlezen, luistervaardigheid, spreekvaardigheid en literatuur. Er wordt minder uitprobeerd bij deze onderdelen.

Het oordeel over het schoolonderzoek, zoals dat door de wet is voorgeschreven, valt positief uit. Positiever dan in 1974; in vergelijking met vijftien jaar terug stemmen de voorschriften vaker tot tevredenheid (zie tabel 6).

Tabel 5: Is uw sectie in meerderheid tevreden over de huidige toetswijze bij dit onderdeel?
(in percentages)
A = havo '74
B = havo '87
C = vwo ' 87

	voorlezen			luister- vaardigheid			spreek- vaardigheid			tekstbegrip			stellen			literatuur		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
JA		40,9	40,7		34,9	28,8		33,8	36,1		52,9	52,6		44,1	38,6		41,7	51,3
ja	49,3			7,8			54,8			77,7			72,8			63,8		
nee		40,7		34,9	42,4		48,1	43,1		45,1	38,6		52,5	47,7		48,8	33,3	
NEE	9,1	18,6		22,2	22,0		13,0	19,4		2,0	8,8		1,7	6,8		7,1	12,8	
	50,7			92,3			45,2			22,3			27,2			36,2		
	3,0	0		7,9	6,8		5,2	1,4		0	0		1,7	6,8		2,4	2,6	
(abs)	217	66	59	104	63	59	228	77	72	157	51	57	103	59	44	240	84	78

Tabel 6: Wilt u de mate van tevredenheid van uw sectie aangeven met het gehele schoolonderzoek zoals dit door de wet is voorgeschreven?
(in percentages)

	havo '74	havo '87	vwo '87
Zeer tevreden	5,3	9,4	5,1
Enigszins tevreden	31,3	58,8	65,8
Noch tevreden/noch ontevreden	20,2	15,3	12,7
Enigszins ontevreden	29,2	15,3	15,2
Zeer ontevreden	14,0	1,2	1,3
(abs)	243	85	79

Conclusie

Vatten we de belangrijkste ontwikkelingen van het schoolonderzoek samen, dan is er aan de ene kant sprake van 'restauratie', maar aan de andere kant ook van vernieuwing. 'Restauratief' is de tendens om luistervaardigheid niet meer in het schoolonderzoek op te nemen of, als ze nog wel getoets wordt, haar minder gewicht toe te kennen bij het vaststellen van het schoolonderzoekcijfer. In plaats van luistervaardigheid neemt men vaker stellen in het schoolonderzoek op. Stellen krijgt bovendien een steeds grotere invloed op het schoolonderzoekcijfer. Het toetsen van een verplicht schoolonderzoekonderdeel, waarvoor het schoolonderzoek onder meer in het leven is geroepen, blijkt plaats te moeten maken voor het toetsen van het niet verplichte onderdeel stellen, dat ook al in het Centraal Schriftelijk Eindexamen wordt afgenomen. Ook het

niet verplichte tekstbegrip krijgt nog steeds een erg ruime plaats toebedeeld in het schoolonderzoek in vergelijking met de onderdelen luistervaardigheid en spreekvaardigheid. Het 'restauratieve' blijkt ook uit de toetsvormen die in toenemende mate voor luistervaardigheid en spreekvaardigheid gebruikt worden; áls men deze onderdelen toetst, toetst men ze steeds vaker door middel van het mondelinge tentamen literatuur. Bovendien toetst men deze onderdelen bijna nooit vaker dan één keer en krijgen ze minder vaak een apart cijfer dan in 1974. Wat zijn de oorzaken van deze tendens? Gedeeltelijk kan ze verklaard worden door een veranderde mening over de zinvolheid van deze onderdelen in het schoolonderzoek. Luistervaardigheid is men als onderdeel in het schoolonderzoek namelijk minder zinvol gaan vinden, spreekvaardigheid vindt men daarentegen nog steeds erg zinvol. We vermoeden daarom dat

de oorzaken van deze ontwikkeling te maken hebben met de beoordelingsproblematiek, die aan het toetsen van spreek- en luistervaardigheid kleeft. Beoordelingsproblemen zijn er bijvoorbeeld ook bij stelvaardigheid, maar bij dat onderdeel is men er waarschijnlijk zo aan gewend, dat onbetrouwbaarheid van de beoordeling meer geaccepteerd wordt.⁴ Ook andere, praktische problemen die het voorafgaande onderwijs in deze vaardigheden met zich meebrengt (te grote klassen, slechte leermiddelen, etcetera), zullen een belangrijke rol spelen. Op de (open) vraag waarom men luistervaardigheid minder zinvol vindt, gaven de docenten namelijk zowel oorzaken van toetstechnische als van praktische aard. Daarnaast zou de oriëntering die het schoolonderzoek veroorzaakt voor het gewone schoolleven, een neiging tot een 'efficiëntere' inrichting van het schoolonderzoek veroorzaakt kunnen hebben. Dat men het schoolonderzoek oriënterend vindt werken, is duidelijk gebleken.

Brengen we het hoge percentage tevredenheid over de huidige, eigen toetswijze in verband met de hierboven geschetste ontwikkeling, dan kunnen we concluderen dat men blijkbaar tevreden is over deze ontwikkeling.

Behalve van 'restauratie' is er ook sprake van vernieuwing. Nieuw in vergelijking met 1974 is de opkomst van het gericht schrijven en het gedocumenteerd schrijven, samen met het al wel bekende schrijven van een brief. Hiermee lijkt 'normale functionaliteit' meer ingang in het schoolonderzoek te hebben gevonden: men kiest voor examens die de vorm hebben van schrijftaken zoals leerlingen die nu of later in de maatschappij kunnen tegenkomen.

Rest de vraag hoe we de bovenstaande ontwikkelingen moeten waarderen. De groei van het gericht en gedocumenteerd schrijven lijkt ons een positieve ontwikkeling. Het streven aan te sluiten bij in werkelijkheid veel voorkomende schrijftaken of schrijfsituaties lijkt ons een goed streven bij het toetsen van de stelvaardigheid. Wel vragen we ons af of de 'restauratieve' ontwikkeling ook wenselijk is. Zeker omdat er nu een overbeklemtoning ontstaat van onderdelen die ook al in het Centraal Schriftelijk Eindexamen zijn opgenomen. Bovendien is er bij de onderdelen luistervaardigheid en spreekvaardigheid ook geen toename van meer op de praktijk aansluitende toetsvormen zoals bij stellen. Discussie als toetsvorm blijft betrekkelijk zeldzaam. Luistervaardigheid

en spreekvaardigheid worden steeds vaker samen met literatuur getoetst of soms helemaal niet (meer). Ondanks de problemen die er bij de beoordeling zijn, lijkt dát ons geen goede ontwikkeling bij deze belangrijke vaardigheden. Samen met literatuur toetsen, betekent waarschijnlijk vaak dat spreekvaardigheid en luistervaardigheid nauwelijks expliciet aandacht krijgen.⁵ Bovendien draagt niet of geïntegreerd toetsen het gevaar in zich dat deze onderdelen ook in het onderwijs minder aandacht zullen krijgen of er geheel uit zullen verdwijnen. Het onderwijs in de bovenbouw is meestal sterk afgestemd op de naderende examens en schoolonderzoeken; onderdelen die daar niet in opgenomen zijn of slechts indirect aan de orde komen, zullen vrij snel naar de achtergrond worden geschoven of helemaal niet meer aan bod komen. Herbezinning op onderwijs in en toetsing van deze vaardigheden lijkt ons daarom op haar plaats.

Een bijdrage hieraan zou geleverd kunnen worden door het onderzoek dat in het najaar van 1987 op het hierboven beschreven onderzoek volgt. Het gaat daarbij om diepte-interviews onder docenten Nederlands op havo- en vwo-scholen. Dit onderzoek zal wellicht meer inzicht geven in de achtergronden van de huidige ontwikkelingen. Inzicht dat weer kan leiden tot concrete voorstellen ter verbetering van de huidige situatie.

Noten

- 1 Wij zijn Antoine Braet dankbaar voor zijn zeer constructieve hulp bij het schrijven van dit artikel. Ook willen we Gert Rijlaarsdam, Bert Meufels en vooral Ron Oostdam hierbij bedanken voor hun bruikbare aanwijzingen en hulp bij dit onderzoek.
- 2 Een uitgebreid onderzoeksverslag kan worden aangevraagd. Als u belangstelling hebt voor dit verslag dient u uw schriftelijke aanvraag te richten aan A.C. Braet, Postbus 9515, 2300 RA Leiden. In dit rapport komen ook de vragen aan de orde die wij niet in dit artikel bespreken en u vindt er de tabellen die wij hier niet hebben opgenomen.
- 3 Voor een verantwoording van de vergelijking en de voorbehouden ten aanzien van het DCN-onderzoek verwijzen wij naar het onderzoeksrapport.
- 4 We beperken ons tot betrouwbaarheidsproblemen. Validiteit laten we hier buiten beschouwing.

5 We gaan hier verder niet in op de vraag of geïntegreerd toetsen met literatuur wel een valide vorm is voor het toetsen van luistervaardigheid en spreekvaardigheid.

Literatuur

Buis, Th. & M. Oud-De Glas *Het schoolonderzoek in het algemeen voortgezet onderwijs. Verslag van een analyse van SO-regelingen* Nijmegen, Instituut voor Toegepaste Sociologie, 1984
 Colthof, M. & H. Wesdorp 'Luistervaardigheid en het

HAVO-onderzoek. Resultaten van een enquête' in: *Levende Talen* 312 (1975), p. 251-258
Schoolonderzoekmethoden voor het vak Nederlands op het HAVO. Deel II: Commentaar van de DCN op de enquêteresultaten Onder red. van de Didactiek Commissie Nederlands. Amsterdam, Research Instituut voor de Toegepaste Psychologie (RITP), 1975
 Wesdorp, H. *Schoolonderzoekmethoden voor het vak Nederlands op het HAVO Deel I: Enquêteresultaten* Amsterdam, Research Instituut voor de Toegepaste Psychologie (RITP), 1974

Bijlagen

Tabel A: Hoeveel minuten duurt de toets?
 (in percentages)

			voorlezen	luister- vaardigheid	spreek- vaardigheid	tekstbegrip	stellen	literatuur
1-5 min.	havo '74	83,5	—	—	—	—	—	—
	havo '87	71,9	0	10,1	2,4	0	0	0
	vwo '87	78,5	2,0	4,6	0	0	0	0
6-10 min.	havo '74	8,7	—	30,6	12,0	—	—	—
	havo '87	15,7	5,8	20,3	12,2	0	0	0
	vwo '87	8,9	5,9	16,9	7,1	0	0	0
11-20 min.	havo '74	7,8	—	42,8	—	—	—	—
	havo '87	9,4	23,1	43,5	9,8	0	32,1	
	vwo '87	7,2	21,6	43,1	3,6	0	30,7	
21-30 min.	havo '74	—	—	12,2	18,7	—	—	—
	havo '87	3,1	7,7	15,8	7,3	0	13,5	
	vwo '87	0	13,7	23,1	1,8	0	20,0	
31-50 min.	havo '74	—	—	4,4	—	—	—	—
	havo '87	0	19,2	7,2	9,8	12,0	4,9	
	vwo '87	5,4	17,8	7,7	8,8	9,3	10,7	
51-70 min.	havo '74	—	—	—	24,0	10,7	—	—
	havo '87	0	19,2	1,4	0	8,0	6,2	
	vwo '87	0	19,7	4,6	0	12,5	5,3	
meer dan 70 min.	havo '74	—	—	—	45,3	89,2	—	—
	havo '87	0	25,0	1,4	58,5	80,0	43,2	
	vwo '87	0	23,7	0	78,9	88,1	33,3	
abs	havo '74	218	—	229	150	93	—	—
	havo '87	64	52	69	41	50	81	
	vwo '87	56	51	65	57	32	75	

Tabel B: Ontwricht de toetsing in belangrijke mate het gewone schoolleven?
(in percentages)

			<i>voorlezen</i>	<i>luister- vaardigheid</i>	<i>spreek- vaardigheid</i>	<i>tekstbegrip</i>	<i>stellen</i>	<i>literatuur</i>
Ja	havo	'74	12,4	10,8	28,0	21,5	15,7	48,9
	havo	'87	43,9	41,9	48,9	37,3	30,6	61,4
	vwo	'87	41,0	46,7	50,0	32,8	27,3	67,9
Nee	havo	'74	87,6	89,2	72,0	74,7	84,3	49,4
	havo	'87	56,1	56,5	47,4	60,8	69,4	28,4
	vwo	'87	59,0	53,3	50,0	65,5	72,7	28,2
Soms	havo	'74	—	—	—	3,8	—	1,7
	havo	'87	—	1,6	3,8	2,0	—	10,2
	vwo	'87	—	—	—	1,7	—	3,8
abs	havo	'74	217	204	225	158	108	233
	havo	'87	66	62	78	51	62	88
	vwo	'87	61	60	74	58	44	78

Tabel C: Kunnen de leerlingen bij dit onderdeel de toetsinhoud kiezen?
(in percentages)

			<i>voorlezen</i>	<i>luister- vaardigheid</i>	<i>spreek- vaardigheid</i>	<i>tekstbegrip</i>	<i>stellen</i>	<i>literatuur</i>
Ja	havo	'74	36,7	—	62,5	7,8	—	36,8
	havo	'87	49,2	21,0	57,7	6,3	19,7	43,0
	vwo	'87	48,3	10,0	56,2	3,5	36,4	49,4
Nee	havo	'74	63,3	—	37,5	92,2	—	57,6
	havo	'87	47,7	77,4	39,7	91,7	72,1	33,7
	vwo	'87	51,7	90,0	42,5	94,7	61,4	37,0
Soms	havo	'74	—	—	—	—	—	—
	havo	'87	3,1	1,6	2,6	2,1	8,2	23,2
	vwo	'87	—	—	1,4	1,8	2,3	13,6
abs	havo	'74	215	—	232	153	—	236
	havo	'87	65	62	78	48	61	86
	vwo	'87	60	60	73	57	44	81

Tabel D: Hoe vaak neemt u dit onderdeel af?
(in percentages)

			<i>voorlezen</i>	<i>luister- vaardigheid</i>	<i>spreek- vaardigheid</i>	<i>tekstbegrip</i>	<i>stellen</i>	<i>literatuur</i>
1 x	havo	'74	81,5	72,0	76,8	54,4	50,9	28,4
	havo	'87	95,2	81,0	84,9	70,5	69,2	36,6
	vwo	'87	96,7	90,7	90,1	74,1	77,1	42,3
2 x	havo	'74	14,4	18,8	17,3	22,8	26,4	46,0
	havo	'87	4,8	12,1	9,6	25,0	28,8	48,8
	vwo	'87	1,7	7,4	8,5	14,8	14,3	44,9
3 x	havo	'74	2,3	6,3	4,6	9,5	12,3	18,0
	havo	'87	0	5,2	2,7	0	1,9	13,4
	vwo	'87	0	1,9	0	9,3	8,6	10,3
4 x	havo	'74	1,8	2,9	1,3	13,3	10,4	7,6
	havo	'87	0	1,7	2,7	4,6	0	1,2
	vwo	'87	1,7	0	1,4	1,9	0	2,6
abs	havo	'74	222	207	237	158	106	250
	havo	'87	63	58	73	44	52	82
	vwo	'87	60	54	71	54	35	78

Tabel E: Wie bepaalt het cijfer?
(in percentages)

			<i>voorlezen</i>	<i>luister- vaardigheid</i>	<i>spreek- vaardigheid</i>	<i>tekstbegrip</i>	<i>stellen</i>	<i>literatuur</i>
Docent	havo	'74	46,5	48,1	36,2	42,2	77,1	49,5
	havo	'87	50,7	50,8	32,9	58,3	73,8	36,8
	vwo	'87	61,7	48,3	40,0	64,9	74,4	50,0
Docent + collega('s)	havo	'74	41,3	49,1	38,4	46,8	19,0	48,9
	havo	'87	44,6	38,1	43,0	41,7	26,2	60,9
	vwo	'87	31,7	44,8	41,3	35,1	25,6	50,0
Docent + leerlingen	havo	'74	10,3	0,5	16,2	1,3	—	0,8
	havo	'87	3,1	6,3	21,5	0	0	0
	vwo	'87	6,7	6,9	18,7	0	0	0
Leerlingen	havo	'74	0,9	—	1,7	—	—	—
	havo	'87	0	1,6	0	0	0	0
	vwo	'87	0	0	0	0	0	0
Docent + collega + leerlingen	havo	'74	—	—	0,4	—	—	—
	havo	'87	0	1,6	1,3	0	0	1,1
	vwo	'87	0	0	0	0	0	0

Vervolg tabel E

			voorlezen	luister- vaardigheid	spreek- vaardigheid	tekstbegrip	stellen	literatuur
Anders	havo	'74	0,9	2,4	7,0	9,5	3,8	0,8
	havo	'87	1,5	1,6	1,3	0	0	1,1
	vwo	'87	0	0	0	0	0	0
abs	havo	'74	213	212	229	158	105	368
	havo	'87	65	63	79	48	61	87
	vwo	'87	60	58	75	57	43	82

Tabel F: Beschikt u voor dit onderdeel over van tevoren vastgestelde eisen voor een voldoende prestatie? (in percentages)

			voorlezen	luister- vaardigheid	spreek- vaardigheid	tekstbegrip	stellen	literatuur
Ja	havo	'74	52,6	51,1	47,7	63,9	63,6	59,4
	havo	'87	57,8	66,7	60,5	83,7	80,0	69,8
	vwo	'87	59,3	72,4	59,2	87,5	81,0	70,1
Nee	havo	'74	47,4	48,9	52,3	36,1	36,4	40,6
	havo	'87	42,2	31,7	39,5	14,3	16,7	25,6
	vwo	'87	40,7	27,6	40,8	12,5	16,7	26,0
Soms	havo	'74	—	—	—	—	—	—
	havo	'87	—	1,7	—	2,0	3,3	4,7
	vwo	'87	—	—	—	—	2,4	3,9
abs	havo	'74	211	184	220	144	99	212
	havo	'87	64	60	76	49	60	86
	vwo	'87	59	58	71	56	42	77

Tabel G: Geeft u dit onderdeel een apart cijfer of samen met een ander onderdeel? (in percentages)

			voorlezen	luister- vaardigheid	spreek- vaardigheid	tekstbegrip	stellen	literatuur
Apart	havo	'74	62,4	79,9	65,4	77,6	90,9	82,7
	havo	'87	60,0	50,8	43,8	74,5	93,2	64,0
	vwo	'87	53,4	57,6	45,2	78,6	81,0	66,7
Samen	havo	'74	37,6	20,1	34,6	22,4	9,1	17,3
	havo	'87	40,0	46,2	52,5	23,4	5,1	23,2
	vwo	'87	46,6	42,4	50,7	17,9	14,3	21,0
Beide	havo	'74	—	—	—	—	—	—
	havo	'87	—	3,1	3,7	2,1	1,7	12,8
	vwo	'87	—	—	4,1	3,6	4,8	12,3

Vervolg tabel G

			voorlezen	luister- vaardigheid	spreek- vaardigheid	tekstbegrip	stellen	literatuur
	havo	'74	218	209	228	143	99	237
abs	havo	'87	65	65	80	47	59	86
	vwo	'87	58	59	73	56	42	81

Tabel H: Welke vorm neemt de toets aan bij het onderdeel literatuur?
(in bij elkaar opgetelde frequenties en de percentages van de sommen)

	havo '74		havo '87		vwo '87	
	f	%	f	%	f	%
Mondeling over literaire tekst	28	3,9	18	6,4	19	6,8
Mondeling over literaire theorie	8	1,1	36	12,8	30	10,7
Mondeling over literaire geschiedenis	190	26,1	55	19,6	55	19,6
Mondeling over werkstuk	22	3,0	6	2,1	16	5,7
Mondeling over gewone boekenlijst	231	31,8	66	23,5	57	20,3
Mondeling over boekenlijst met speciaal onderwerp	16	2,2	26	9,3	31	11,0
Schriftelijk over literaire tekst	16	2,2	10	3,6	15	5,3
Schriftelijk over literaire theorie	8	1,1	14	5,0	17	6,0
Schriftelijk over literaire geschiedenis	98	13,5	25	8,9	18	6,4
Schriftelijk over werkstuk	20	2,8	4	1,4	12	2,1
Schriftelijk over gewone boekenlijst	67	9,2	12	4,2	7	2,5
Schriftelijk over boekenlijst met speciaal onderwerp	4	0,6	7	2,5	2	0,7
Anders	19	2,6	2	0,7	2	0,7
abs	727		281		281	

Tabel I: Hoe toetst u spreekvaardigheid?
(in bij elkaar opgetelde frequenties en de percentages van de sommen)

	havo '74		havo '87		vwo '87	
	f	%	f	%	f	%
Spreekbeurt of uiteenzetting	67	20,9	18	14,5	13	11,4
Spreekbeurt + vragen beantwoorden	43	13,4	16	12,9	13	11,4
Spreekbeurt + discussie	38	11,9	8	6,5	12	10,5
Gesprek met docent-examinator	72	22,5	11	8,9	7	6,1
Gesprek met examiner + collega	61	19,1	16	12,9	12	10,5
Gesprek met examiner + leerlingen	5	1,6	2	1,6	1	0,9
Tweegesprek: interview afnemen	2	0,6	1	0,8	0	0
Debat: pro- en contra-spreker	5	1,6	2	1,6	1	0,9
Discussie leiden	8	2,5	6	4,8	9	7,9
Aan discussie deelnemen	11	3,4	7	5,6	12	10,5
Mondeling bij letterkunde	6	1,9	35	28,2	31	27,2
Anders	2	0,6	2	1,6	3	2,6
abs	320		124		114	

Tabel J: Hoe toetst u luistervaardigheid?

(in bij elkaar opgetelde frequenties en de percentages van de sommen)

	havo '74		havo '87		vwo '87	
	f	%	f	%	f	%
Schriftelijk open vragen beantwoorden n.a.v. beluisterde tekst(en)	105	38,9	21	24,1	18	23,4
Mondeling open vragen beantwoorden n.a.v. beluisterde tekst(en)	14	5,2	1	1,1	0	0
Meerkeuzevragen beantwoorden n.a.v. beluisterde tekst(en)	50	18,5	12	13,8	8	10,4
Schriftelijk vragen beantwoorden n.a.v. discussie	2	0,7	1	1,1	2	2,6
Schriftelijk samenvatten van een beluisterde tekst	35	13,0	56	6,9	8	10,4
Mondeling samenvatten van een beluisterde tekst	7	2,6	0	0	2	2,6
Mondeling samenvatten van een discussie	14	5,2	1	1,1	1	1,3
Schriftelijk samenvatten van een discussie of spreekbeurt	6	2,2	3	3,4	5	6,5
Directe reacties in een discussie	16	5,9	8	9,2	7	9,1
Directe reacties in tweegesprekken tussen leerlingen	—	—	1	1,1	0	0
Directe reacties in gesprek met docent/examinator	—	—	12	13,8	8	10,4
Tijdens mondeling tentamen over werkstuk/literatuur e.d.	—	—	18	20,7	14	18,2
Anders	21	7,8	3	3,4	4	5,2
abs	270		87		77	

Tabel K: Bent u het in de sectie over de zinvolheid van dit onderdeel eens?

(in percentages)

			voorlezen	luister- vaardigheid	spreek- vaardigheid	tekstbegrip	stellen	literatuur
JA	havo	'87	47,8	47,1	51,9	61,1	54,8	66,3
	vwo	'87	44,6	45,6	44,0	62,7	61,7	65,0
ja	havo	'87	43,5	37,1	41,6	33,3	40,3	27,9
	vwo	'87	43,1	33,8	44,0	32,2	31,9	31,3
nee	havo	'87	8,7	12,9	5,2	5,6	4,8	4,7
	vwo	'87	6,2	14,7	8,0	5,1	6,4	3,7
NEE	havo	'87	0	2,9	1,3	0	0	1,2
	vwo	'87	6,2	5,9	4,0	0	0	0
abs	havo	'87	69	70	77	54	62	86
	vwo	'87	65	68	75	59	47	80